

i bronzovom veke. [Metallurgic manufacture in Eneolite and Bronze Age]. *Remeslo epohi eneolita-bronzy na Ukraine*. [The crafts of Neolithic and Bronze Age in Ukraine], pp. 96–132. Kiev. [in Russian].

6. Kubyshev, A.I., Nechitaylo, A.L. (1991). Tsenry metalloobrabatyivayushchego proizvodstva Azovo Chernomorskoy zony (k postanovke problemy). [Metalworking centers in Azov and Black sea regions (opening the discourse)]. *Katakombnyie kulturyi Severnogo Prichernomor'ya*. [Catacomb cultures of the Northern Black Sea region], pp. 6–21. Kiev. [in Russian].

7. Leskov, A.M. (1967). O severoprichernomorskom ochage metaloobrabotki v epohu pozdney bronzyi. [Regarding the metalworking centers of the Northern Black Sea Region in the late Bronze Age]. *Pamyatniki epohi bronzyi yuga Evropeyskoy chasti SSSR*. [Monuments of Bronze Age of the South of the European part of the USSR], pp. 143–178. Kiev. [in Russian].

8. Olhovskiy, S.Ya. (2003). Tripil'skiy metal u sistemi Balkano-Karpat'skoyi ta Maloaziyskoyi metalurgiyanoi provintsiyi. [Tripolli metal in the system of Balkano-Carpathian and Asia Minor provinces of metalworking]. *Tripil'ska tsivilizatsiya u spadschini Ukrayini*. [Tripolli civilization in the Ukrainian heritage], pp. 219–222. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Olhovskiy, S.Ya. (2011). *Skifo-antichna metaloobrobka arhayechnogo chasu*. [Antique Scythian metalworking in Archaic times]. Kyiv, Moscow. [in Ukrainian].

10. Romanyuk, V.V. (2019). Skarby bronzovyh prutkiv Serednoho Porossia. [Findings of bronze rods in the middle Ross basin]. *Arheologiya i davnya Istoriya Ukrayini*. [Archeology and Ancient Ukrainian History], issue 2 (31), pp. 514–516. Kyiv. [in Ukrainian].

11. Ryndina, N.V. (1998). *Drevneyshee metalloobrabatyivayushchee proizvodstvo Yugo-Vostochnoy Evropy (istoki i razvitie v neolite i eneolite)*. [Ancient metalwork manufactures of Southern-East Europe]. Moscow. [in Russian].

12. Chernyh, E.N. (1972). *Metall – chelovek – vremya*. [Metal. Human. Time]. Moscow. [in Russian].

13. Chernyh, E.N. (1976). *Drevnyaya metalloobrabotka na Yugo-Zapade SSSR*. [Ancient metalwork in the Soethen-West of the USSR]. Moscow. [in Russian].

14. Shramko, B.A. (1967). Issledovaniya lesostepnoy polosy USSR. [Exploration of the forest-steppe regions of the USSR]. *Arheologicheskie otkryitiya 1966 g* [Atcheological findings 1966 year], pp. 199–201. Moscow. [in Russian].

15. Shramko, B.A. (1976). Novyye nahodki na Belskom gorodische i nekotoryie voprosy formirovaniya i semantiki obrazov zverinogo stilya. [Some findings of Belskiy hill-fort and some disputes concerning semantics and images of animalistic style]. *Skifo-sibirskiy zverinyiy stil v iskusstve narodov Evrazii*. [Scythian and Siberian animalistic style in the Eurasian art], pp.194–209 Moscow. [in Russian].

16. Braidwood, R. (1973). The early village in Souswestern Asia. *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 32, 1(2), pp. 5–123. London.

17. Ebert, M. (1913). *Ausgrabungen auf dem Gute Maritzyn, Gouw. Cherson. Prahistorische Zeitschrift*. V. H, 2, pp. 3–80. Leipzig.

18. Esin, U. (1995). *Early copper metallurgy at the pre-pottery site of Asikli*. *Reading in Prehistory. Studies presen if Halletted Cambel*, pp. 28–56. Istanbul.

19. Duvitresku, V. (1954). *Hábáșești. Monografie arheologica*. București.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 903.4(477.43)

І.О. Старенький,
П.А. Болтанюк

АРХЕОЛОГІЧНА РОЗВІДКА В ОКОЛИЦЯХ СЕЛА БАГОВИЦЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ У 2019 РОЦІ (УР. НОВА ФЕРМА)

У статті висвітлюється інформація про нововідкрите у квітні 2019 року багатощарове поселення на північ від с. Баговиця Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Вдалося встановити, що пам'ятка налічує п'ять хронологічних горизонтів, а саме: трипільська культура, ранній залізний вік, черняхівська культура, пражко-корчацька культура та давньоруський час. З'ясовано, що поселення пошкоджене «чорними археологами», в деяких місцях культурний шар повністю знищений внаслідок сільськогосподарських робіт (материкова порода залягає вже на глибині 0,25–0,3 м). Частина пам'ятки сьогодні заболочена мочарами, вода з яких стікає у струмок Біла Криниця (права притока р. Баговиця), на лівому березі якого й розташоване поселення.

Ключові слова: Баговиця, поселення, археологічна розвідка, трипільська культура, ранній залізний вік, черняхівська культура, пражко-корчацька культура, давньоруський час.

У квітні 2019 року автором спільно з начальником Відділу охорони пам'яток у Хмельницькій області С.М. Шпаковським було проведено археологічну розвідку на північ від с. Баговиця Кам'янець-Подільського району Хмельницької області в урочищі Нова ферма (Ферма Боярського). Тут виявлено багатощарове (п'ятишарове) поселення площею близько 12 га. На поверхні орного поля вдалося зібрати фрагменти керамічного посуду різних епох. Того ж місяця експедицією Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника у складі автора, завідувача сектору «Музей старожитностей» П.А. Болтанюка та студента історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Є.Ю. Левінзона здійснено розвідку з шурфуванням. У місці невеликого кар'єру для видобування піску було зроблену зачистку, яка за польовою документацією отримала маркування шурф № 1 (координати – 48°03'30.0"N, 26°71'54.8"E). Встановлено, що верхній шар товщиною 4–6 см становив дерн, нижче нього залягав шар чорнозему з вкрапленнями обмазки потужністю 28–40 см, під яким знаходився чорно-коричневий ґрунт із вкрапленнями обмазки потужністю 32–56 см. На глибині 74–88 см від денної поверхні залягала материкова порода у вигляді піску (рис. 7). Шурф № 2 було закладено на орному полі; тут вдалося натрапити на землянку (напівземлянку?) черняхівської культури. До глибини 80 см від денної поверхні лежав шар чорнозему з вкрапленнями глиняної обмазки, нижче нього знаходився шар чистого чорнозему (рис. 7). Цікаво, що в 20 м від шурфу № 2 на підвищенні материкова порода залягала вже на глибині 25 см.

Вдалося виділити п'ять хронологічних горизонтів. Перший відноситься до періоду трипільської культури. Матеріал цього часу виявився малочисленим та сильно фрагментованим, що не дає змогу не лише визна-

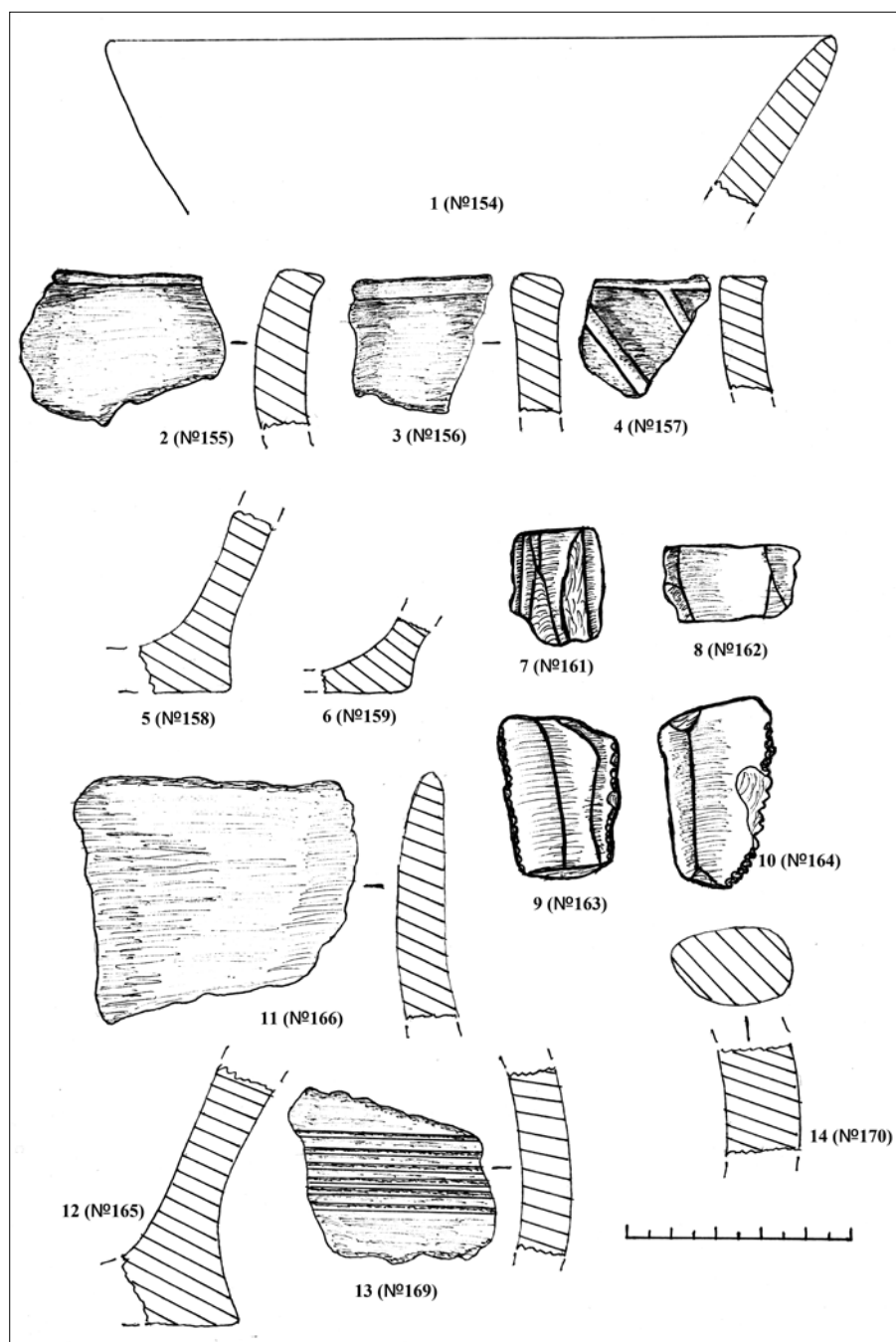

Рис. 1. Матеріали трипільської культури, раннього залізного віку, прязько-корчацької культури

чити локальну групу, але й етап. Серед фрагментів керамічного посуду цього часу можемо виділити лише фрагмент вінця конічної миски діаметром 16 см із підлощеною поверхнею (рис. 1.1). До трипільського часу можемо також з великою долею вірогідності віднести і 4 крем'яні вироби:

1. ножеподібна пластина розміром $2,6 \times 1,8 \times 0,6$ см – кремій сірого кольору, спинка чотиригранна, животик прямий, з ударною хвилькою; одна зі сторін має дрібну ретуш утилізації (рис. 1.7);

2. фрагмент ножеподібної пластини розміром

$1,5 \times 2,9 \times 0,4$ см – кремій неякісний, сірого кольору з вкрапленнями білого; спинка тригранна, животик прямий (рис. 1.8);

3. фрагмент ножеподібної пластини розміром $3,4 \times 2,4 \times 0,8$ см – кремій неякісний, сірого кольору з вкрапленнями білого; спинка тригранна, дві бокових поверхні мають зубчасту ретуш (рис. 1.9);

4. серповий вкладиш розміром $4,2 \times 2,4 \times 0,7$ см – кремій молочного кольору з невеликими вкрапленнями вапняку; у поперечному перерізі вкладиш трикутний, зроблений з ножеподібної пластини, верхній край скошений; животик прямий, з ударною хвилькою; робоча сторона оснащена крупною зубчастою ретушю (рис. 1.10).

Виявлено також кілька фрагментів кераміки раннього залізного віку. На жаль, малочисленність та фрагментованість матеріалу не дають змоги впевнено віднести його до чорноліського чи ранньоскіфського часу. Черепок коричневого кольору, на зламі сірого, випал нерівномірний, у тісті значна домішка крупно товченого шамоту. Інколи спостерігається додавання в якості жорстви дрібно товченого кремю. Найбільш виразними є 3 фрагменти банковидних горщиків. Один із фрагментів вінця плавно відігнутий назовні, горизонтально зрізаний (рис. 1.2); інший прямий, також горизонтально зрізаний (рис. 1.3). Найбільш цікавим виявився третій фрагмент, який також прямий і горизонтально зрізаний, але на

відмінну від попередніх зовні має два діагональні нервюра (рис. 1.4). Посуд такого типу має численні аналогії, зокрема серед посуду з курганів № 4 та № 6 у Луці-Врублівецькій [12, с. 104, рис. 1.4; с. 106, рис. 3.6, 10; с. 107, рис. 4.1, 3], поселень Залевки [11, с. 50, рис. 1.1–3], Жаботин [11, с. 53, рис. 4.1], Нагоряни-Підмет [12, с. 103, табл. I.1–2, 5, 7–8], Галиця II [4, с. 67, рис. 2.1, 5, 7], Атаки [4, с. 69, рис. 3.5], Рестеве [4, с. 69, рис. 3.18–19], Шеїн [4, с. 69, рис. 3.12–13], Покос [4, с. 69, рис. 3.47], Непоротове [4, с. 70, рис. 4.3, 14; 6, с. 29, рис. 12.2; с. 30, рис. 13.8; с. 38, рис. 17.11 та ін.].

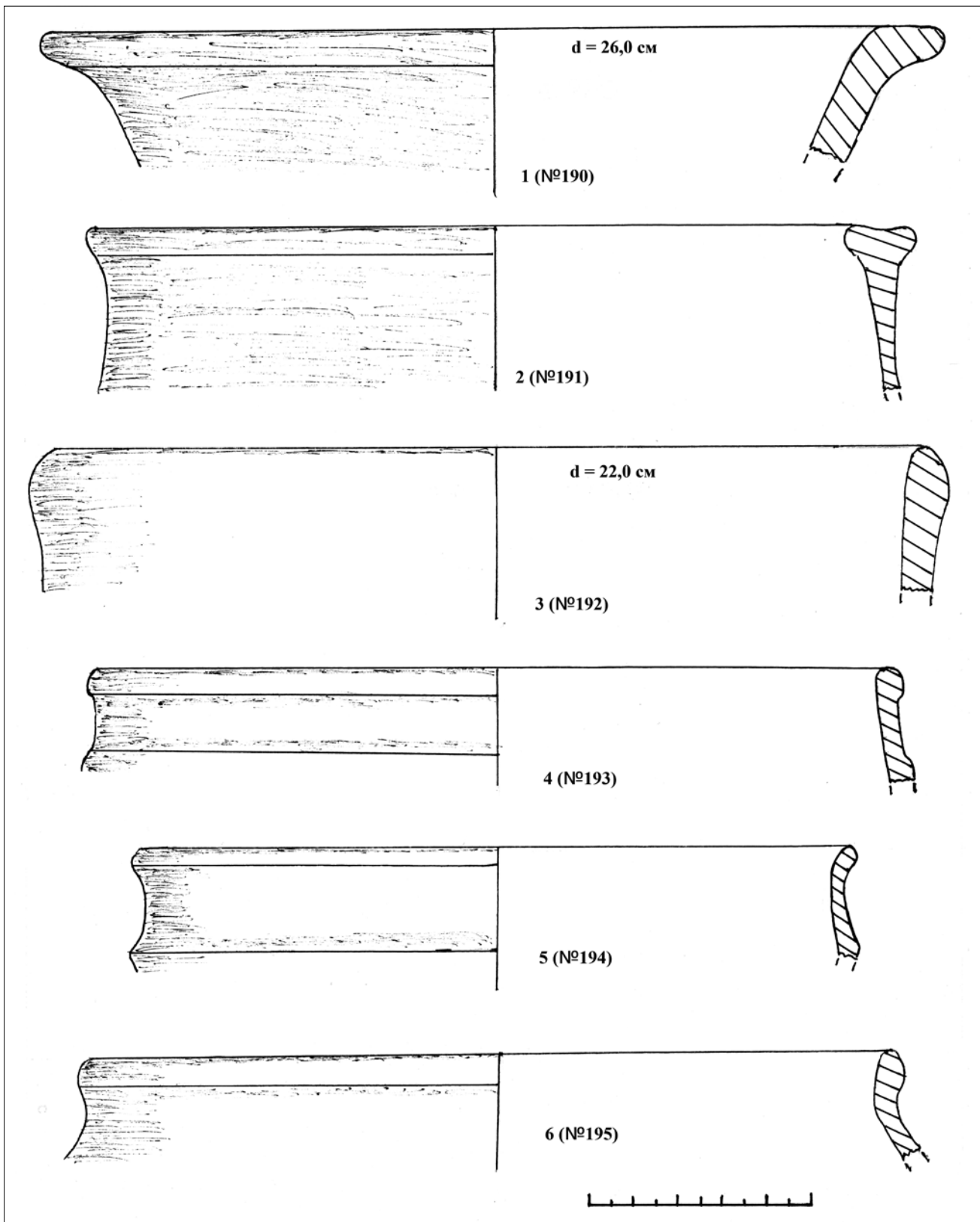

Рис. 2. Фрагменти вінець горщиків та мисок черняхівської культури

Також виявлено порівняно незначну кількість фрагментів керамічних виробів, які, ймовірно, можуть бути віднесені до празько-корчацької культури. Серед знахідок

виділяється фрагмент вінця ліпного горщика світло-коричневого кольору (рис. 1.11), стінки посудини жовтого кольору (рис. 1.13) та ручки (рис. 1.14). Черепок ча-

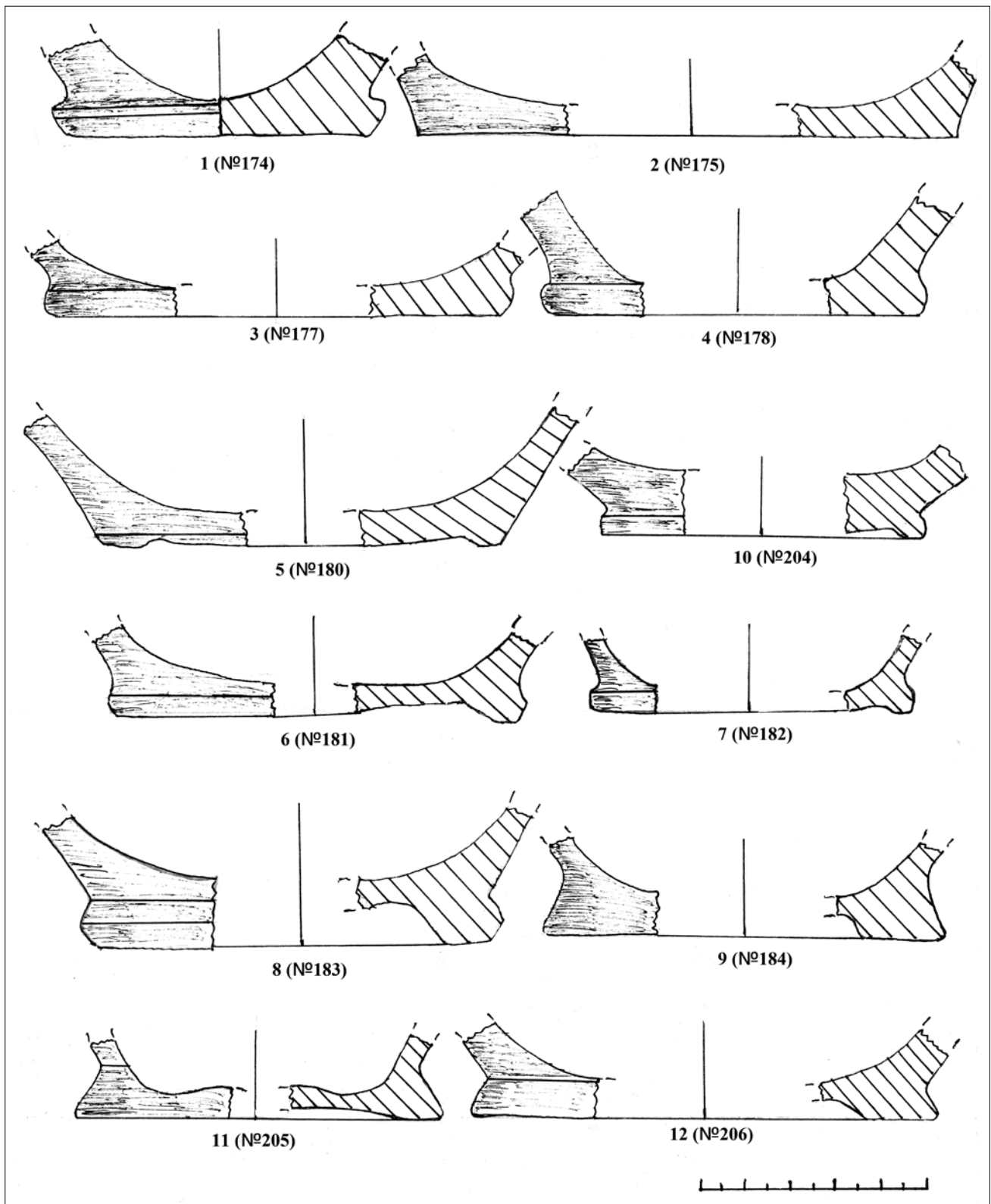

Рис. 3. Фрагменти донець горщиків та мисок черняхівської культури

сто «слоїстий», в якості спіснювача додавався товчений вапняк. Однак враховуючи незначну чисельність виявлених фрагментів, питання приналежності вище описаних знахідок до празько-корчацької культури залишає-

мо відкритим. Можливо дослідження наступних сезонів прояснять ситуацію.

Також траплялися поодинокі дрібні фрагменти кераміки давньоруського часу XII–XIII ст.

Водночас основну групу знахідок становлять матеріали черняхівської культури. Вдалося зібрати колекцію денців. Серед них виділяємо кілька типів. До першого належать прості денця (рис. 3.2), аналогії яким походять з поселень Бакота [3, с. 94, рис. 23; с. 99, рис. 28.9; с. 100, рис. 29; с. 102, рис. 31; с. 104, рис. 33], Теремці [1, с. 110, табл. XXIX.11; с. 113, табл. XXXII.13; с. 119, табл. XXXVIII.15–16], Велика Бугаївка I, Мала Солтанівка, Григорівка, Долина, Копачів I, Халеп'є, Дзвеняче, Оленівка [5, с. 72, рис. 9.11; с. 81, рис. 18.6; с. 86, рис. 23.7; с. 88, рис. 25.9–10; с. 92, рис. 29.6; с. 102, рис. 39.7, 9, 10; с. 116, рис. 53.13; с. 124, рис. 61.4–10]. До другого відносимо денця з яскраво вираженим утором та пласким денцем, які, у свою чергу, поділяються на утори трикутні (рис. 4.5), аналогії яким знаходимо на поселеннях Теремці [1, с. 111, табл. XXX.11], Борисів, Нові Безрадичі, Дзвеняче [5, с. 69, рис. 6.10, 11, 14; с. 98, рис. 35.6; с. 116, рис. 53.12] та ромбічні (рис. 3.1, 3, 4; рис. 4.2, 4), аналогії яким відомі на поселеннях Бакота [3, с. 86, рис. 15.6], Теремці [1, с. 111, табл. XXX.14–15; с. 113, табл. XXXII.12; с. 119, табл. XXXVIII.8–9, 17–19], Борисів, Велика Бугаївка I, Велика Вільшанка I, Гребінки, Рославичі I, Застугна, Копачів I, Халеп'є, Черняхів [5, с. 69, рис. 6.12; с. 72, рис. 9.4; с. 73, рис. 10.9; с. 79, рис. 16.14; с. 83, рис. 20.11; с. 91, рис. 28.2; с. 92, рис. 29.5, 7; с. 102, рис. 39.8, 11; с. 103, рис. 40.9–10]. До наступного типу належать денця з увігнутим дном (рис. 3.11). Денця аналогічної форми відомі на поселеннях Бакота [3, с. 96, рис. 25; с. 100, рис. 29], Теремці [1, с. 119, табл. XXXVIII.4], Велика Бугаївка I, Велика Вільшанка I, Застугна [5, с. 72, рис. 9.10; с. 73, рис. 10.5, 7, 10; с. 91, рис. 28.3, 6]. Найбільшу групу становлять денця на кільцевому піддоні з трикутним (рис. 3.9, 12), аналогії яким походять з поселень Бакота [3, с. 100, рис. 29], Теремці [1, с. 113, табл. XXXII.16], Григорівка, Оленівка [5, с. 85, рис. 22.6; с. 124, рис. 61.13] та ромбічним утором (рис. 3.6–8, 10; рис. 4.1, 3), денця схожої форми зафіксовані на поселеннях Бакота [3, с. 100, рис. 29; с. 102, рис. 31; с. 104, рис. 33], Теремці [1, с. 110, табл. XXIX.10; с. 113, табл. XXXII.17–20; с. 119, табл. XXXVIII.5], Черепин [1,

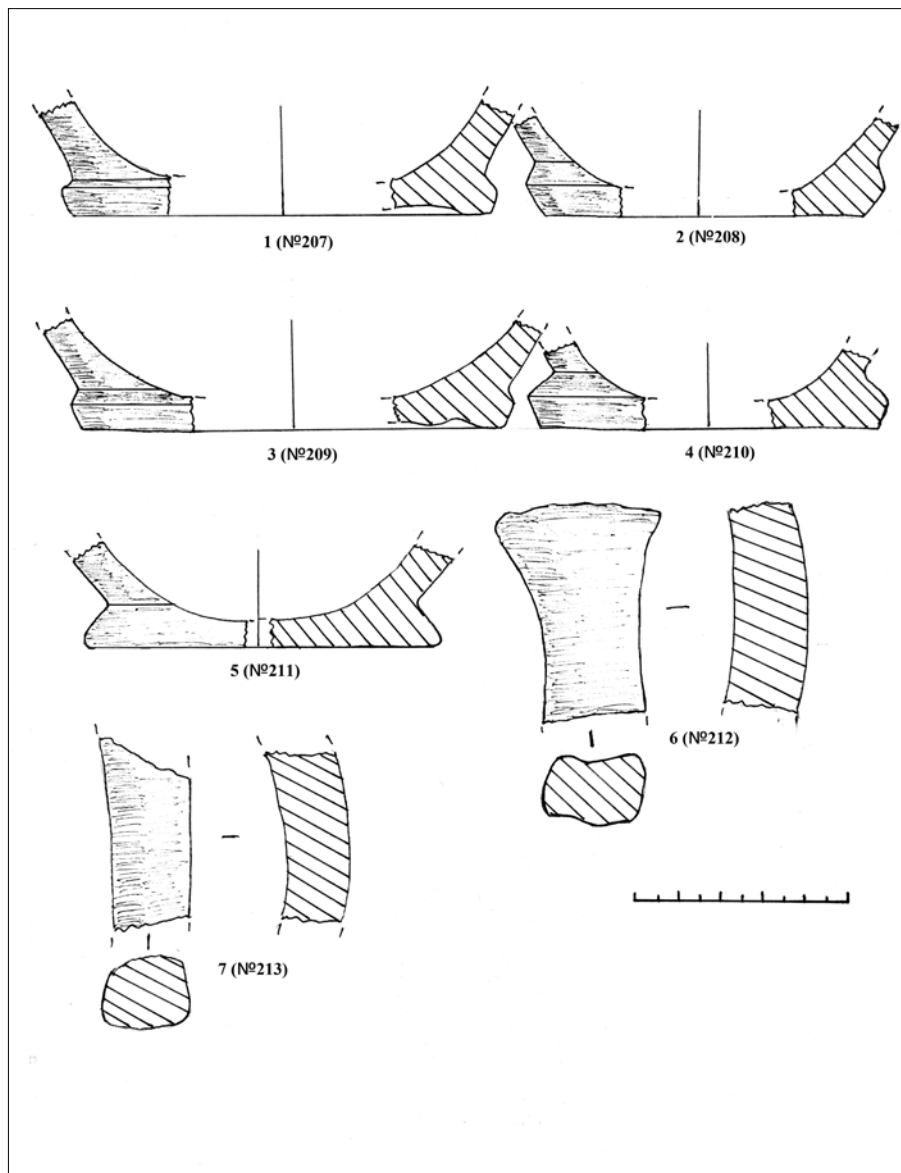

Рис. 4. Фрагменти денців та ручок посуду черняхівської культури

с. 77, рис. 20.16], Велика Вільшанка XI, Гребінки, Рославичі I, Григорівка, Долина, Обухів XIV [5, с. 75, рис. 12.6, 8; с. 79, рис. 16.12; с. 83, рис. 20.10; с. 85, рис. 22.11; с. 88, рис. 25.6, 11; с. 100, рис. 37.1–2], або без нього (рис. 3.5), аналогії з поселення Оленівка [5, с. 124, рис. 61.16].

Значну частину знахідок становили фрагменти горщиків. Абсолютна більшість із них мали сірий колір, зрідка жовтий, тісто піщисте, поверхня шерехата. Серед зібраних фрагментів не було виявлено ліпних. Одна зі знахідок мала старанно заглажену поверхню. Вінце вертикальне, потовщене, горизонтально зрізане, з невеликою борозенкою на торці (рис. 2.2). Аналогічні форми посуду походять з поселень Теремці [1, с. 119, табл. XXXVIII.27; с. 129, табл. XLIX.15], Борисів, Велика Солтанівка IV, Тараща, Обухів I [5, с. 69, рис. 6.7; с. 78, рис. 15.3; с. 113, рис. 50.3; с. 233, рис. 11.4]. Ще один фрагмент вінця горщика має лощену поверхню. Вінце пряме, потовщене, заокруглене (рис. 2.3).

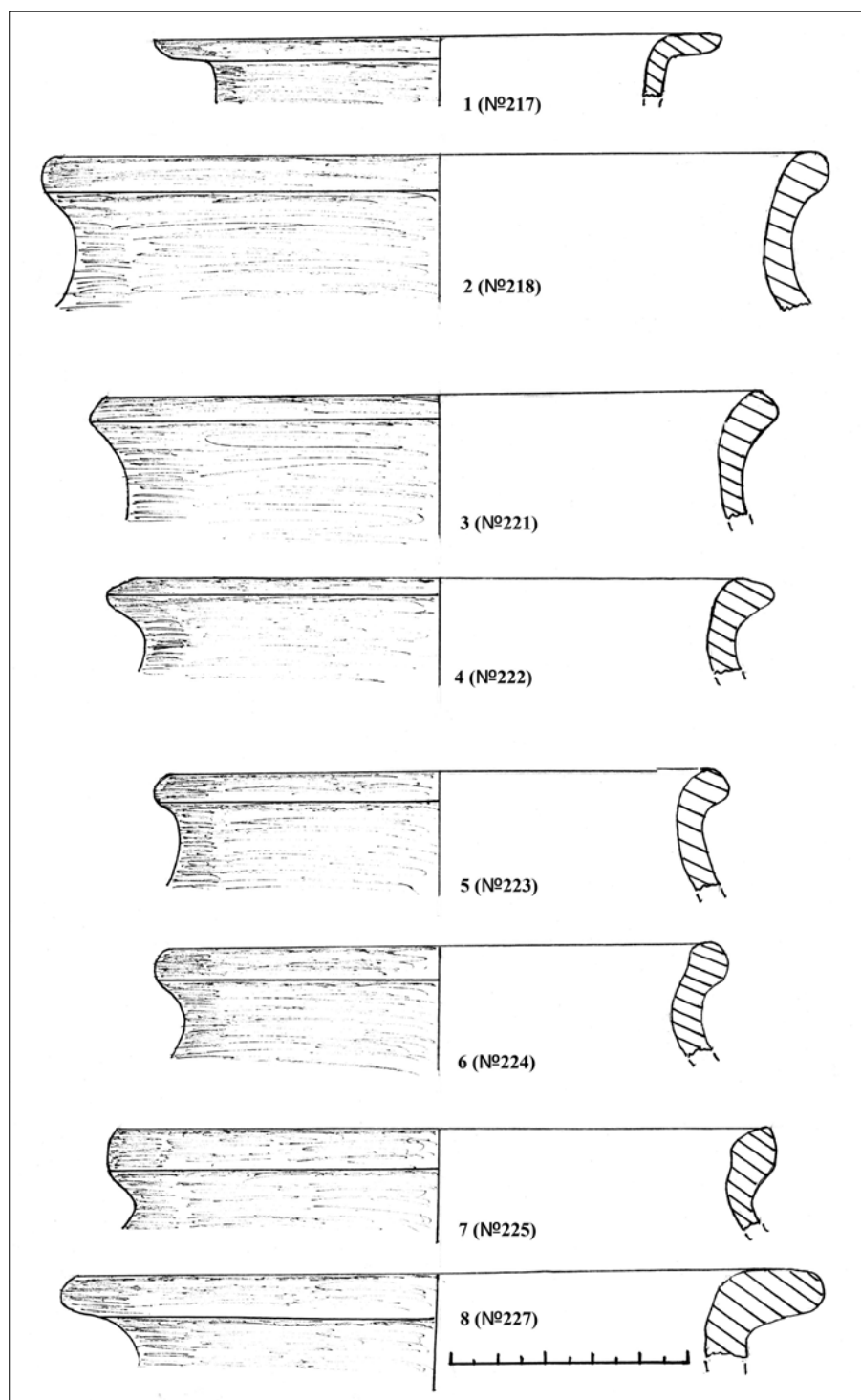

Рис. 5. Фрагменти вінець черняхівського посуду

Аналогії таким формам вінець знаходимо на поселенні Бакота [3, с. 88, рис. 17.2, 9], Комарів [8, с. 47, рис. 4.14] на Середньому Дністрі, Антонівка II, Велика Солтанівка IV на Київщині [5, с. 77, рис. 14.4; с. 108, рис. 45.12]. Наступний фрагмент належить горщику діаметром 12 см. Черепок сірого кольору, поверхня шерехата, тісто піщисте. Вінець горизонтально відігнуте назовні, потоншене, край трикутний (рис. 5.1). Аналогічні профілі вінець горщиків

знайдені на поселеннях Бакота 3, с. 95, рис. 24], Григорівка, Малі Дмитровичі IV, Обухів I [3, с. 85, рис. 22.2; с. 97, рис. 34.3; с. 237, рис. 15.4; с. 243, рис. 21.11]. Два фрагменти вінець горщиків мають діаметр 12 та 16 см. Черепок сірого кольору, поверхня шерехата, тісто піщисте. Вінець плавно відігнуте назовні, потовщене, округле (рис. 5.2, 5; рис. 6.1, 7). Численні аналогії таким профілям вінець знаходимо на поселеннях Бакота [3, с. 82, рис. 10.1; с. 92, рис. 21; с. 95, рис. 24; с. 99, рис. 28.3, 8; с. 100, рис. 29; с. 118, рис. 47.2, 5, 8, 10], Теремці [1, с. 110, табл. XXIX.12; с. 112, табл. XXXI.8, 10; с. 113, табл. XXXII.7, 8, 22; с. 119, табл. XXXVIII.29, 31, 33, 35–36; с. 129, табл. XLIX.13–14], Устя [2, с. 62, рис. 23.2; с. 134, рис. 54], Комарів [8, с. 47, рис. 4.12; с. 49, рис. 5.7; 9, с. 170, рис. 5.20, 30], Рогізна [1, с. 80, рис. 24.8], Рашків II [1, с. 85, рис. 28.2, 8] на Середньому Дністрі, Хлопків, Глеваха [10, с. 27, рис. 6.5–6], Рославичі, Малі Дмитровичі IV, Дзвеняче, Мотовилівська Слобідка VII, Малополовецьке II, Обухів I на Київщині [5, с. 83, рис. 20.4; с. 97, рис. 34.10; с. 116, рис. 53.3с. 123, рис. 60.1; с. 143, рис. 6.2, 4, 9; с. 237, рис. 15.2, 14; с. 238, рис. 16.6; с. 239, рис. 17.5–6, 11], Черкаси [7, с. 200, рис. 2.4, 7; с. 202, рис. 4.6], Пряжів [2, с. 53, рис. 20.7], Черепин [1, с. 77, рис. 20.9, 11, 13]. Також трапляються фрагменти вінець горщиків із плавно відігнутим назовні, потовщеним, косо зрізаним назовні вінцем (рис. 5.3). Аналогії до них походять з поселень Бакота [3, с. 104, рис. 33], Теремці [1, с. 119, табл. XXXVIII.13; с. 119, табл. XXXVIII.30], Комарів [8, с. 47, рис. 4.15] на Середньому Дністрі, Велика Солтанівка IV, Крушинка, Халеп'є, Малополовецьке II, Обухів I на Київщині [5, с. 76, рис. 13.6, 10; с. 80, рис. 17.4; с. 102, рис. 39.4; с. 143, рис. 6.3; с. 237, рис. 15.12–13], Черкаси [7, с. 200, рис. 2.3]. Окрему групу становлять фрагменти горщиків сірого кольору, поверхня шерехата, тісто піщисте. Вінець плавно відігнуте назовні, потовщене, з трикутним виступом назовні (рис. 5.4, рис. 6.2). Різновидом цього

типу являються вінця із заокругленим краєм (рис. 5.8). Аналогічні форми зустрічаємо на поселеннях Бакота [3, с. 94, рис. 23.1; с. 95, рис. 24; с. 97, рис. 26.8], Теремці [1, с. 113, табл. XXXII.9–10; с. 119, табл. XXXVIII.14], Комарів [9, с. 170, рис. 5.21] на Середньому Дністрі, Малі Дмитровичі IV, Петровське II, Обухів I на Київщині [5, с. 97, рис. 34.4; с. 111, рис. 48.2; с. 237, рис. 15.4; с. 243, рис. 21.11]. Ще один фрагмент вінця горщика сірого кольору, поверхня шерехата, тісто піщисте. У тісті домішка дрібно товченого вапняку. Вінце плавно відігнуте назовні, потовщене, округле. З внутрішньої сторони невелика бровка під накривку (рис. 5.6). Аналоги таким типам горщиків зустрічаємо в Теремцях [1, с. 119, табл. XXXVIII.22]. Зрідка також трапляються фрагменти з плавно відігнутим назовні, потовщеним, ромбічним вінцем (рис. 5.7). Аналогії відомі на поселеннях Бакота [3, с. 96, рис. 25], Теремці [1, с. 116, табл. XXXV.29], Комарів [9, с. 170, рис. 5.27] на Середньому Дністрі, Халеп'є, Обухів I на Київщині [5, с. 102, рис. 39.3; с. 237, рис. 15.10]. Ще один тип горщиків має вінце Т-подібної форми (рис. 6.3). Аналогічне профілювання вінця горщиків зустрічаємо на поселеннях Бакота [3, с. 84, рис. 13.3], Теремці [1, с. 116, табл. XXXV.26; с. 119, табл. XXXVIII.34; с. 124, табл. XLIII.7; с. 127, табл. XLVII.11], Комарів [9, с. 170, рис. 5.25] на Середньому Дністрі, Борисів, Велика Вільшанка I, Велика Мотовилівка II, Велика Снітинка II, Обухів I на Київщині [5, с. 69, рис. 6.8; с. 73, рис. 10.6; с. 107, рис. 44.10; с. 118, рис. 55.5; с. 232, рис. 10.4], Черкаси [7, с. 203, рис. 5.3], Черепин [1, с. 77, рис. 20.10]. Отже, за типом профілю вінця на поселенні зустрічаються щонайменше 9 різновидів горщиків.

Другу велику групу знахідок кераміки становлять фрагменти мисок. Зокрема знайдено фрагмент вінця миски діаметром 26 см. У тісті домішка дрібно товченого вапняку. Поверхня миски лощена. Вінце різко відігнуте назовні, горизонтально зрізане (рис. 2.1). Схожі за профілюванням вінця виробу походять з поселень Жуківці I, Малополовецьке II, Обухів I [5, с. 90, рис. 27.2; с. 149, рис. 12.7;

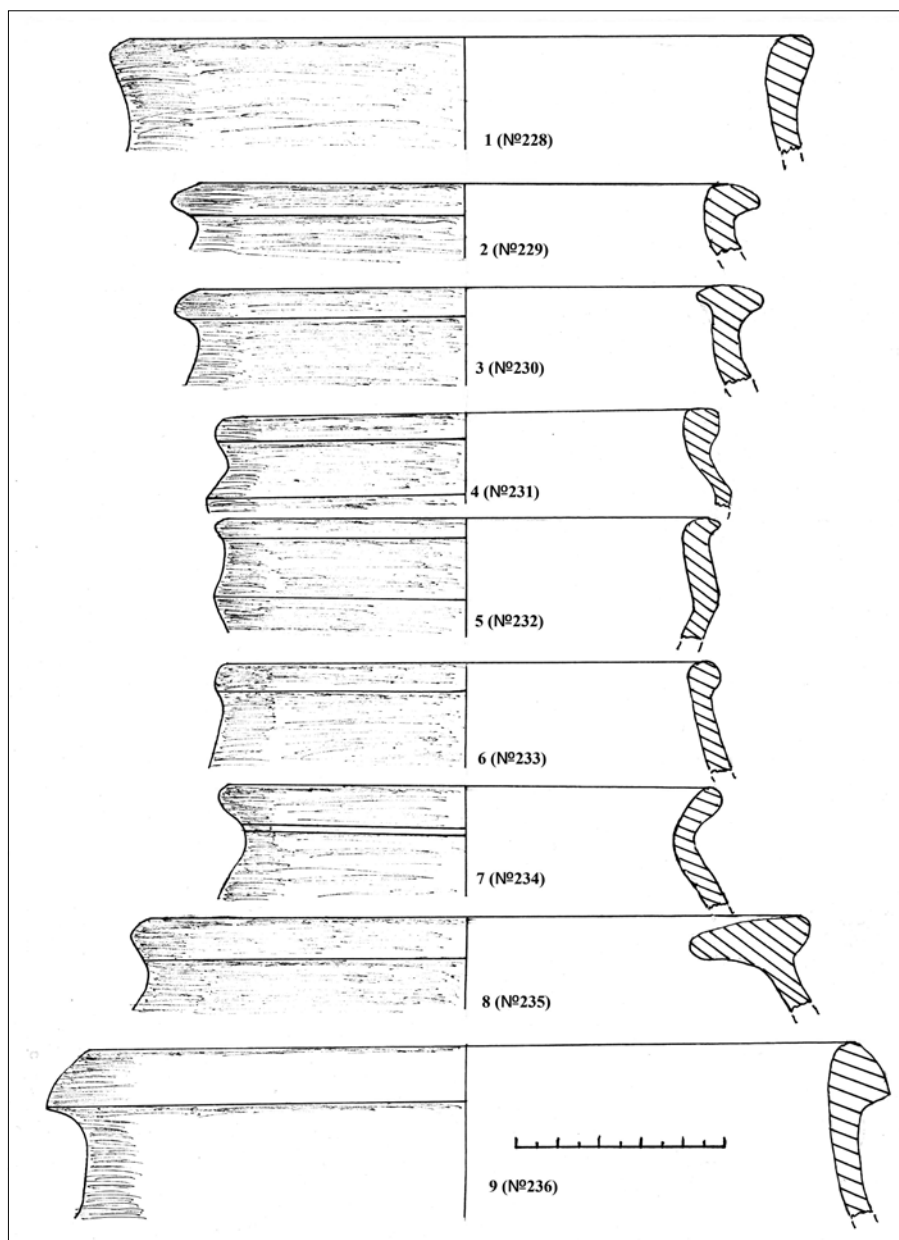

Рис. 6. Фрагменти вінця черняхівського посуду

с. 236, рис. 14.7; с. 265, рис. 43.4, 7, 10]. Інший уламок належить мисці діаметром 18 см. Поверхня лощена. Вінце пряме, округле, потовщене, зовні утворює рельєфний валик. Ще один рельєфний валик на тулубі миски (рис. 2.4). Аналогічні за профілем вінця миски знайдені на поселеннях Велика Солтанівка IV, Малополовецьке II, Обухів I [5, с. 78, рис. 15.8, 11; с. 145, рис. 8.7; с. 242, рис. 20.8], Черкаси [7, с. 201, рис. 3.6]. Ще два фрагменти вінця мисок діаметром 16 та 18 см. Поверхня лощена. Вінце злегка відігнуте назовні, округле. Зовні на тулубі яскраво виражений кутастий залом (рис. 2.5–6). Численні аналогії знаходимо на поселеннях Бакота [3, с. 88, рис. 17.1; с. 102, рис. 31], Теремці [1, с. 119, табл. XXXVIII.2; с. 120, табл. XXIX.3; с. 129, табл. XLIX.14], Устя [2, с. 134, рис. 54], Комарів [9, с. 170, рис. 5.3, 6] на Середньому Дністрі, Дерев'яна,

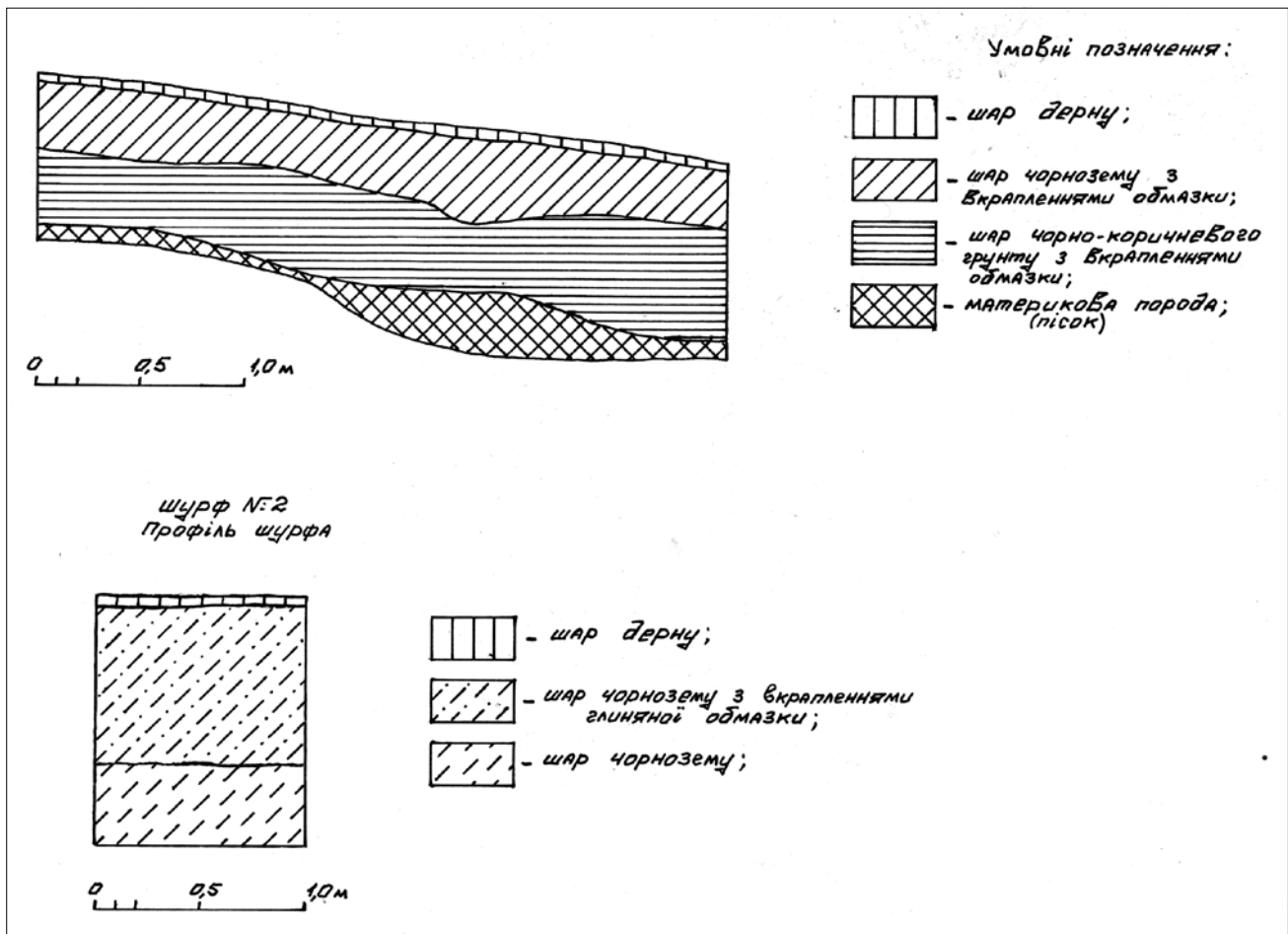

Рис. 7. Стратиграфія шурфів № 1 і № 2

Велика Бугаївка [10, с. 28, рис. 7.1, 5, 7], Васильків IV, Велика Солтанівка IV, Петрівське II, Тараща, Оленівка, Малополовецьке II, Обухів I на Київщині [5, с. 70, рис. 7.3; с. 76, рис. 13.9; с. 77, рис. 14.7; с. 111, рис. 48.3; с. 114, рис. 51.4; с. 124, рис. 61.12; с. 145, рис. 8.5; с. 242, рис. 20.9, 11], Черкаси [7, с. 201, рис. 3.7; с. 203, рис. 5.6; с. 205, рис. 7.8]. Ще один фрагмент сіролощеної миски має діаметр 12 см, плавно відігнуте назвні вінце, валикоподібно потовщене, округле. На тулубі кутастий залом (рис. 6.4). Аналогічні профілі мисок зустрічаємо на поселенні Обухів I [5, с. 242, рис. 20.8]. Окрім того фрагмент вінця сіролощеної миски діаметром 12 см. Вінце горизонтально відігнуте назвні, потоншене, край трикутний. На тулубі кутастий залом (рис. 6.5). Аналогії відомі на поселеннях Комарів [9, с. 170, рис. 5.1, 7] на Середньому Дністрі, Малополовецьке II, Обухів I на Київщині [5, с. 149, рис. 12.5; с. 236, рис. 14.4; с. 242, рис. 20.11]. Отже, серед знахідок можемо виділити 5 типів сіролощених мисок.

Також знайдено фрагмент вінця піфоса (рис. 6.9), уламки вінця глеків, шматок скляного кубка та фрагменти стінок світлоглиняних амфор.

Отже, на північ від села Баговиця в урочищі Нова ферма (Ферма Боярського) знаходиться багатощарове поселення, яке, ймовірно, має п'ять хронологічних горизонтів,

що представляють трипільську культуру, ранній залізний вік, черняхівську культуру, празько-корчацьку культуру та давньоруський час. Поселення розташоване переважно на лівому березі струмка Білка Криничка – правої притоки річки Баговиця. У давнину ця територія, ймовірно, мала складний рельєф, адже численні знищені сільськогосподарськими роботами яри проглядаються на місцевості досі. Відносно незначна частина поселення заболочена. Більшість його території розорюється. Місцями культурний шар повністю знищений. Окрім того помітні численні сліди діяльності «чорних археологів». Незважаючи на це, дослідження на пам'ятці можуть дати цінний матеріал для вивчення археології Середнього Подністров'я.

ДЖЕРЕЛА

1. Баран В. Д. Слов'янське поселення середини I тисячоліття нашої ери біля села Теремці на Дністрі. Київ : б/в, 1998. 134 с.
2. Винокур І. С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II–V століть н. е. Київ : Київський поліграфічний комбінат, 1972. 180 с.
3. Винокур І. С., Горішній П. А. Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. Кам'янець-Подільський : Центр поділезнавства, 1994. 362 с.
4. Гуцал А. Ф. Нові пам'ятки раннього залізного віку в Середньому Подністров'ї (розвідки 1968–1969 рр.). *Археологія*. 1979. Вип. 31. С. 65–75.
5. Кравченко Н. М., Петраускас О. В., Шишкин Р. Г., Петраускас А. В. Пам'ятники археології позднеримського времені Правобережної Києвщини. Київ : КНТ, 2007. 456 с.

6. Крушельницька Л. І. Чорноліська культура Середнього Придністров'я. Львів, 1998. 224 с.
7. Куштан Д. П., Петраускас О. В. Могильник черняхівської культури Черкаси-Центр (за матеріалами розкопок 2000–2003 рр.). *Oium*. 2011. Вип. 1. С. 178–232.
8. Петраускас О. В., Коваль О. А. Житло з ранньослов'янськими елементами на черняхівському поселенні біля Комарова. *In Sclavenia terra*. 2016. Вип. 1. С. 41–57.
9. Петраускас О. В. Деякі підсумки досліджень комплексу пам'яток пізньоримського часу біля с. Комарів. *Oium*. 2014. Вип. 4. С. 165–184.
10. Петраускас О. В. Могильник та поселення черняхівської культури Велика Бугайка в системі старожитностей Середнього Подніпров'я. *Археологія*. 2018. № 2. С. 22–41.
11. Покровська О. Ф. Поселення VIII–VI ст. до н. е. на Тясміні. *Археологія*. 1952. Вип. 7. С. 43–65.
12. Шовкопляс І. Г. Поселення ранньоскіфського часу на Середньому Дністрі. *Археологія*. 1954. Вип. 9. С. 98–105.

Starenkyi I. O., Boltaniuk P. A. Archaeological exploration in the vicinity of the village of Bahovitsa, Kamiianets-Podilskyi district, in 2019 (New Farm Tract)

The article highlights the results of archaeological excavations at a newly discovered settlement north of the village of Bahovitsa, Kamiianets-Podilskyi district, Khmelnytskyi region in the New Farm (Boiarskyi Farm) tract. The settlement was opened in April 2019 and surveyed by the Kamiianets-Podilskyi Archaeological Expedition of the State Historical Museum-Reserve (trial trenching was held by Ihor Starenkyi, Petro Boltaniuk, Evhenii Levinson). It was established that the settlement is multilayered and has five chronological horizons: Trypillian culture, early Iron Age, Cherniakhiv culture, Prague-Korchak culture and Old Rus period of 12–13 centuries. The settlement is located mainly on the left bank of the Bila Krynychka Stream – the right tributary of the Bahovitsa River. In ancient times, this area probably had a difficult terrain, as numerous ravines destroyed by agricultural work are still visible in the area. A relatively small part of the settlement is wetland. Most of its territory is ruined. In places, the cultural layer is completely destroyed. In addition, there are numerous traces of the activities of “black archaeologists”. Trypillian culture is represented by small fragments of ceramics and flint tools. Actually, this did not allow us to determine the stage and the local group. Several fragments of early Iron Age pottery were also found. Unfortunately, the small size and fragmentation of the material do not make it possible to assign it to Cherniakhiv culture or Early Scythian times. A relatively small number of fragments of ceramic products, which can probably be attributed to Prague-Korchak culture, as well as single fragments of ceramics of ancient times, were also found. At the same time, most of the material found is attributed to Cherniakhiv culture in the chronological framework of its highest development (3 – the first half of the 5th century). The finds are represented by fragments of pots, bowls, jugs, pithos, a glass cup.

Key words: Bahovitsa, settlement, archaeological exploration, Trypillian culture, early Iron Age, Cherniakhiv culture, Prague-Korchak culture, ancient Rus time.

REFERENS

1. Baran, V. D. (1998). *Slovianske poselennia seredyny I tysiacholittia nashoi ery bilia sela Teremtsi na Dnistri*. [Slavic settlement of the mid-first millennium AD near the village Teremtsi on the Dniester]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Vynokur, I. S. (1972). *Istoriia ta kultura cherniakhivskykh plemen Dnistro-Dniprovskoho mezhyrichchia II–V stolit n. e.* [History and culture of Chernyakhiv tribes of the Dniester-Dnieper inter-rivers II–V centuries BC.]. Kyiv: Kyivskyi polihrafichnyi kombinat. [in Ukrainian].
3. Vynokur, I. S., Horishnii, P. A. (1994). *Bakota. Stolytsia davnorusskoho Poryz'ia*. [Bakota. The capital of the Old Russian Lowerlands]. Kamianets-Podilskyi: Tsentri podillieznavstva. [in Ukrainian].
4. Hutsal, A. F. (1979). *Novi pamiatky rannoho zaliznogo viku v Serednomu Podnistrovi (rozvidky 1968–1969 rr.)* [New Early Iron Age monuments in the Middle Podnistrovia (exploration 1968–1969)]. *Arkheolohiia*, issue 31, pp. 65–75. [in Ukrainian].
5. Kravchenko, N. M., Petrauskas, O. V., Shyshkyn, R. G., Petrauskas, A. V. (2007) *Pamiatnyky arkheologiyi pozdnerymyskogo vremeni Pravoberezhnoi Kyevshchyny* [Monuments of archeology of the late Roman time of the Right-Bank of Kiev region]. Kyiv: KNT. [in Russian].
6. Krushelnitska, L. I. (1998). *Chornoliska kultura Serednoho Prydnistrov'ia*. [Chornoliska culture of Middle Prydnistrov'ia]. Lviv. [in Ukrainian].
7. Kushtan, D. P., Petrauskas, O. V. (2011). *Mohylnyk cherniakhivskoi kultury Cherkasy-Tsentr (za materialamy rozkopok 2000–2003 rr.)* [Cherniakhiv Culture Cemetery Cherkasy Center (based on excavations from 2000–2003)]. *Oium*, issue 1, pp. 178–232. [in Ukrainian].
8. Petrauskas, O. V., Koval, O. A. (2016). *Zhytlo z rannoslovianskymy elementamy na cherniakhivskomu poselenni bilia Komarova* [Housing

with early Slavic elements in Chernyakhiv settlement near Komarov]. *In Sclavenia terra*, issue 1, pp. 41–57. [in Ukrainian].

9. Petrauskas, O. V. (2014). *Deiaki pidsumky doslidzhen kompleksu pamiatok piznorymskoho chasu bilia s. Komariv*. [Some results of a study of the Late Roman Monuments near the village Komariv]. *Oium*, issue 4, pp. 165–184. [in Ukrainian].

10. Petrauskas, O. V. (2018). *Mohylnyk ta poselennia cherniakhivskoi kultury Velyka Buhayka v systemi starozhytnosti Serednoho Podniprov'ia* [The burial ground and settlement of Chernyakhiv culture Velyka Buhayka in the system of antiquities of the Middle Dnieper]. *Arkheolohiia*, 2, pp. 22–41. [in Ukrainian].

11. Pokrovska, Ye. F. (1952). *Poselennia VIII–VI st. do n. e. na Tiasmyni* [Settlements of VIII–VI centuries BC Tyasmin]. *Arkheolohiia*, issue 7, pp. 43–65. [in Ukrainian].

12. Shovkoplias, I. H. (1954). *Poselennia rannoskifskoho chasu na Serednomu Dnistri* [Early Scythian settlement on the Middle Dniester]. *Arkheolohiia*, issue 9, pp. 98–105. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.01.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 81'373.21–112(477:56)«03/06»

К.М. Тищенко

ТОПОНІМИ БИСТРИК, БІЛОКОПИТОВЕ, ШАЛИГИНЕ, ЯСТРУБЩИНА ВИНІКЛИ У АРАБО-ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ЧАС

Помічено зв'язок групи топонімів Жаб'є з ім'ям м. Jabiya Джабія, столиці асанидів (арабів-християн і федератів Візантії у VI ст.). Це сприяє розумінню того, чим були історично пов'язані усі досі відомі репліки в Україні від прототипів з Палестини й Сирії візантійського часу, – починаючи з зауважених ще у XIX ст. Трипілля й Халеп'я. У такому разі топооснови Копит-, Бистр-, Яструб- і Шалиг- мають бути репліками сирійської назви м. Джабія – Габіта, імен нп Бустра у Палестині і Ясріб (тепер Медіна) в Аравії та геноніма салихидів – федератів Візантії у V ст. Наявні у цих же контекстах топооснови, схожі на імена реалії ісламу, постають тепер не як синхронний, а як хронологічно наступний пласт виявленого цілого, даючи нове уявлення про складність історичного процесу у Наддніпрянщині у переламні післячерняхівські часи IV–VIII ст.

Ключові слова: р. Бистрик, нп Білокопитове, Шалигине, Яструбщина; Візантія, Халіфат, Сирія, Палестина; араби-християни, топонімія України, мовні контакти.

Тема дослідження виділена з ширших студій топонімічного сліду арабів-християн IV–VI ст. у Східній і Центральній Європі [1]. Їхню історію вивчала у 1960-х рр. акад. Н.В. Пігулевська (1894–1970) [2], однак її праці згадують рідко, адже донедавна звичайними були уявлення про арабів виключно як про мусульман. Пошукова ситуація почала якісно змінюватися по оприлюдненні семи томів досліджень історика Ірфана Шахида (1926–2016).

Арабські федерати Візантії. У своїй фундаментальній праці [3; 4; 5; 6], що стала змістом його життя, І. Шахид на величезному фактажі відтворив панораму арабської історії трьох століть перед появою ісламу, коли араби вже мали писемність, були рівними християнами, а прикор-